

Születésnap kalandok

A Krúdy Gyula születésének 135. évfordulója alkalmából rendezett konferencia szerkesztett előadásai

Szerkesztette Fráter Zoltán és Gintli Tibor, Budapest, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2014 (MIT-konferenciák, 1), 330 l.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság fokozódó tudományos aktivitását mutatja a 2013-ban, Krúdy Gyula születésének 135. évfordulója alkalmából rendezett konferencia. Az előadásokból szerkesztett tanulmánykötet – melynek címét az ünnepeleltől kölcsönözték – egy konferencia- és könyvsorozat (MIT-konferenciák) kezdetét is jelzi. Az azóta megtartott Mórícz-konferenciából is kitűnik: az évente megrendezendő tudományos tanácskozások s az előadásokból összeálló kötetek egy-egy írói életmű újraértelmezését tűzik ki célul.

Jelen kötet hat csoportba rendezve közli a tanulmányokat. Az első háromba (*Irányzatok és beszédmódok; Az imitáció poétikája; Színház és teatralitás*) azok a dolgozatok kerültek, melyek értelmezési iránya a címben jelöltek szerint legalább egy ponton érintkezik. A következő két szövegcsoporthoz a Krúdy-életmű két lehangsúlyosabb műfajára, a regényre és a novellára koncentrált, e tanulmányok egy-egy mű elemzésén vagy egy adott pályaszakaszban keletkezett alkotások interpretációján keresztül világítanak rá a Krúdy-próza sajátos poétikájára. Az *Utóélet* című záró ciklus mindössze egyetlen szöveget foglal magában: Scheibner Tamás írása Krúdy második világháború utáni recepciójának egy rövid szakaszát ismerteti.

A Krúdy-korpusz azért is lehet alkalmas egy újabb „újraolvasó”-sorozat nyitó darabjának, mivel – miként azt a kötet első tanulmányában a korábbi recepció-

ra vonatkozóan Szegedy-Maszák Mihály is megjegyzi – „Krúdy beszédmódjának irodalomtörténeti elhelyezése nem igazán mondható sikeresnek” (12). Ez a kérdés azonban leginkább a különféle irodalmi irányzatok (Proust, impresszionizmus, szecesszió, szürrealizmus) szerinti interpretációk esetében merülhet fel, Krúdy pozíciója a magyar irodalomtörténeti kánonban aligha megkérdőjelezhető, s ennek egyik oka éppen ebben az elhelyezhetetlenségben ragadható meg. Pontosabban abban, ahogy Krúdy a 19. századi irodalmi hagyományhoz viszonyul, egyszerre nosztalgiával és ironikusan újraírva a Jókaitól és Mikszáthtól öröklött prózaírói tradíciót, ahogy fellazítja a regényszerkezetet. Ez a kortársakban esetenként a szerkesztetlenség benyomását keltette (erre mutat rá például *A vörös postakocsi* estében Fried István), a mai olvasó számára viszont (a nagy terjedelmű életmű némileg egyenetlen esztétikai színvonala ellenére is) kifejezetten modern karaktert ad a Krúdy-prózának.

Szegedy-Maszák Mihály kötetnyitó tanulmánya könnyed eleganciával veszi számba a Krúdy-életműnek azokat a problematikus pontjait, melyek a korábbi évtizedek recepciójának központi kérdéseit adták, s melyekre a kötet további írásai is gyakran vissza-visszatérnek. A Krúdy-próza befogadás-történetének egyik sajátos vonása a nyelvészet fokozott érdeklődése a szövegek nyelvi-stilisztika jellemzői (mondatszerkezeti sajátossá-

gok, költői képalkotás, halmozás, modalitás), impresszionista, illetve szecessziós alapkaraktere iránt. „[A]z irodalmi impresszionizmus – állapítja meg Szegedy-Maszák – külföldön nem igazán elfogadott megjelölés, és a szecesszió (néhány országban Art Nouveau) is elsősorban képzőművészetben meghatározott fogalom.” (13.) A kötet két következő stilisztikai tárgyú tanulmánya válaszol Szegedy-Maszák Mihály problémafelvetésére: Kemény Gábor Krúdy impresszionizmusának kérdéséhez szól hozzá, Pethő József pedig a szecesszió és a biedermeier jelenlétét vizsgálja az író novelláiban. A két nyelvész elemzése vitathatatlanul szövegközeli, s nyelvstatisztikai vizsgálataik kétséget sem hagynak az elemzések tudományos egzaktusága felől. Ha mégis marad az olvasóban némi kétely, az éppen a vizsgálat tárgyából, a különböző stílusirányzatok definiálásának nehézségéből adódik.

A Krúdy-recepció másik fókuszpontja – még mindig Szegedy-Maszák Mihály felvezetésénél maradva – a narrációra vonatkozik: az elbeszélő és a szereplők távolságára (illetve közelségére), az ún. „belső látásra”, s Krúdy műveinek humorára. Részben tematikus, de az elbeszélésmóddal is összefüggő kérdés a kettős én és a hasonmás problematikája, valamint az álmok és a népi hiedelmek leírása. Több tanulmány érinti a narrátor és a szereplő nézőpontjának megkülönböztethetőségét, az elbeszélő önazonosságának kérdését, így Angyalosi Gergely írása is. Angyalosi azonban elsősorban a testnyelv fogalmának pontosítását tűzi ki célul egy konkrét szövegelemzés alapján, saját álláspontját a test irodalmi ábrázolását kutató kurrens elméletekkel vitázva fejt ki. Több ponton kapcsolódik a Szegedy-Maszák által felvetett kérdésirányokhoz Dobos István terje-

delmes, a Szindbád-novellákat sokrétűen körüljáró dolgozata. A Krúdy-szövegek retoricitását, az irodalmi jelhasználat mi-kéntjét elemezve Dobos olyan kulcsfogalmak újraértelmezését hajtja végre, melyek a korábbi befogadásnak is meghatározó motívumai voltak. „A szereplők azonos-ságának kérdését a szövegben megalkotott alakok és a narrátor metonimikus viszonyára áthelyezve az áttűnés, a jelöletlen nézőpont és szólamváltás a Szindbád-történetek elbeszélésmódjának alapvonása” – olvashatjuk például a Szegedy-Maszák felvetésével egybeeső megállapítást (64), de a Krúdy-művek humorára is rávilágít a pátosz és az ironia, illetve a tautológia és a paródia fogalomkettőseinek interpretációja. Az anekdota szövegalkotási szerepének értelmezése viszont már Gintli Tibor tanulmányára utal előre.

„Hogyan létesülhet kapcsolat a beszéd pragmatikus-mozzanatos retoricitása és az irodalmi följegyzés (archiválás) emlékeztető jellege között?” – teszi fel nyitó kérdésként Eisemann György (95), s a beszédaktus-elméletből kiindulva olyan szempontokat érvényesít elemzésében, melyek egyrészt tovább árnyalják a korábbi interpretációk kijelentéseit, másrészt pedig új fogalmakat vezetnek be. Ilyen a kötet adott szakaszának is címet adó „imitáció”, mely nemcsak a performáció és emlékezés egymástól különböző nyelvhasználatát „szervesíti”, de nyit a szó arisztotelészi jelentésén és a performativitás beszédaktus-elméleti koncepcióján keresztül a színház felé, s a szövegek egymáshoz való viszonyára vonatkoztatva az intertextualitás kérdését is exponálja. Elsősorban az utóbbihoz kapcsolódik, s a művek közötti szövegszerű és műfaji kapcsolatokat elemzi a fejezet másik három tanulmánya. Clara Royer a montázs fogalmán keresztül vizsgálja Krúdy idé-

zéstechnikáját, s dolgozatának zárlatában megállapítja: „A montázs fogalma olyan szövegekhez illeszkedik, amelyek részleteinek különfélesége elmosódik, szemben a kollázs részleteivel, amelyek jól elkülönülnek egymástól. Ahelyett hogy egymás mellé helyezné, összekapcsolja az idézeteket. Ahogy a különböző műalkotásokból és a saját szövegeiből idéz, kölcsönvesz és kedvére átformál, Krúdy olyan modern stilizációs hatást vált ki, ami ebben a vizualitást és előadást előtérbe helyező műben központi kérdés.” (116.) Kányádi András *A fogadósne vagy az elvarázsolt vendégek* című írást mint Homérosz-travesztiát olvassa, a travesztiát a tágabb értelemben vett imitáció fogalma alá rendeli, s olyan írói eljárásnak fogja fel, melyben „a közismert irodalmi mű tartalma más formát nyer, miközben alapfunkciója a tartalom és forma ütköztetéséből fakadó nevetséges hatáskeltés” (118). A novellának ez az adekvát megközelítésmódja a Krúdy-művek Szegedy-Maszák Mihály által a korábbi recepcióban hiányolt humorára szintén rávilágít. Steinmacher Kornélia dolgozata Krúdy meseimitációit a 19. századi romantikus hagyomány és a folklór felől értelmezi, s a recepció meghatározó szólamához csatlakozva megállapítja: amíg Krúdy művei sok szálon kötődnek az előző korszakok szöveghagyományaihoz, addig narrációjukban kifejezetten modern megszólalásmódot alakítanak ki.

Míg Krúdy prózájában a teatralitás, vagy a színház és a színpad mint tematikus elemek hangsúlyos szerepet kapnak, addig színdarabjai mind a mai napig az életművön belüli kánonon belül is háttérbe szorultak (az említés szintjén is alig előforduló publicisztikai írásokat nem számítva). Lényegében ezt bizonyítja a *Színház és teatralitás* című szövegcsoport

három tanulmánya is, melyek közül egyedül Bárdos László írása foglalkozik Krúdy *Az arany meg az asszony* című színművével, illetve a darabból készült operaátdolgozással. Írását Bárdos is ezzel a megállapítással kezdi: véleménye szerint Krúdy „teljes mértékben kudarcot vallott a színpadnak, a színpadra írás mesterségével” (159), majd a Krúdy-színmű, a Kenessey Jenő által írt operalibrettó és a 2001-ben CD-n újra kiadott zenemű összehasonlító elemzése végén némi rezignációval jegyzi meg: „[...] kár *Az arany meg az asszony* című Krúdy-darabért: bizony gyakrabban is megszólalhatna színpadon. De egy nagyon kicsikét immár az operáért is fájhat a szívünk: évtizedek óta nem játsszák, a rádióban sem hallható.” (166.) Fried István a színház problematikájának egészen más aspektusát vizsgálja *A vörös postakocsi* című regény elemzése során. A regényt mint a századforduló modernizációjának, a színház sajátos szubkultúrájának és a városnak („Budapest/Pest”) egymásba íródó történeteként olvassa, s a színházi utalások vizsgálatakor az intermedialitás elemzői szempontjait is érvényre juttatja. A teatralitás fogalmának egy másfajta értelmezésére épül fel Keserű József tanulmánya, aki nem tematikusan vagy „konceptuális metaforaként” értelmezi a *Napraforgó* című regényben a színpadiasság fogalmát, hanem Erika Fischer-Lichte szemiotikai elméletére alapozva olyan magatartásként fogja fel, mely adott helyzetben vagy kommunikációban „jelek jeleként” érthető meg. Ennek során ismét előkerül a teatralizált test, illetve a test performativitásának kérdése, mely más összefüggésben tárgyalja az Angyalosi Gergely által korábban felvetett „testnyelv”, s a Dobos István írásában részletezett performáció problematikáját.

A tanulmányok következő csoportja egy-egy Krúdy-regényre összpontosít. Részben a befogadás-történetben már érvényesített szempontokat vizsgálják a kiválasztott művek kapcsán (nézőpontok keveredése, szereplői-elbeszélői identitás kérdése, hagyomány újraírása, intertextualitás stb.), különösen Surányi Beáta tanulmánya simul bele ebbe a recepciós vonalba, részben pedig új szempontokat érvényesítenek. Margócsy István a *Napraforgó* kapcsán Krúdy szerelemfelfogását elemezve cáfolja azt a feltételezést, mely szerint „Krúdy, a platonikus értelemben vett ideális szerelem koncepciója érdekében, csupán »palástolja« a szexualitást” (178). Fráter Zoltán az *Őszi versenyek* kisregényének interpretációja során az álomleírás értelmezői kereteit szélesíti ki, Fleisz Katalin a kultusz nyelvének működését is vizsgálva közelít Krúdy *Ál-Petőfi* című regényéhez, Tverdota György a *Hét bagoly* és Flaubert *Érzelmek iskolája* között von párhuzamot Bourdieu-nek a modernség irodalmi mezejére vonatkozó elmélete segítségével, Fábri Anna pedig a társadalmi státusz, a személyes viszonyok és a regény térábrázolásának összefüggéseit tárja fel a *Boldogult úrfikoromban* kapcsán.

Az utóbbi évtized legjelentősebb teljesítménye a Krúdy-recepció szempontjából a Kalligram Kiadó gondozásában, Bezeczy Gábor és Kelecsényi László szerkesztésében megjelenő életműsorozat, mely a korai pályaszakaszából a kisebb prózai művek (novella, tárca) esetében mintegy ezres nagyságrendben közölt, a korábbi gyűjtemények számára ismeretlen, eddig csak korabeli lapokban publikált írásokat. Ennek köszönhető, hogy a korábbanál nagyobb figyelem esik a korai Krúdy-novellisztikára, annak ellenére, hogy – miként általában az értelmezők is leszögezik

– ezek a szövegek döntő részükben meg sem közelítik a későbbi művek esztétikai nívóját, s legfeljebb abból a szempontból számíthatnak kiemelt értelmezői figyelemre, amennyiben az „érett” Krúdy prózaművészetének előzményeit fedezhetjük fel bennük. Ebből indul ki a *Novellák és ciklusok* címet viselő szövegcsoporthoz első két tanulmányírója, Bengi László és Finta Gábor is. Finta az ismétlések és variációk megjelenését vizsgálja a Krúdy-zsengékben, míg Bengi igyekszik túllépni a fentebb hivatkozott alapviszonyon, s azt feltételezi: „a kései szövegek is összetettebben válnak érthetővé a korai alkotások kijelölte távlatból” (251). A többi tanulmány fókuszában már az „érett Krúdy” novellisztikája áll, bár Sturm László egy szintén kevésbé ismert 1913-as szöveg, a *Tél* elemzésére vállalkozik. Gintli Tibor is újítás és narratív hagyomány kettősségébe helyezve az életművet az anekdota rehabilitációjára tesz kísérletet: „Mivel az anekdotikussághoz a korszerűtlenség képzeke kapcsolódott, Krúdy értelmezői többnyire az anekdotikus formáktól való eltávolodást hangsúlyozták. Ennek következményeként született meg a pályaképnek az a konstrukciója, amely az anekdotikusságot elsősorban az úgynevezett korai művekhez rendelte, illetve a pálya vége felé keletkezett alkotások esetében az alkotóerő meggyengülésével hozta összefüggésbe.” (272.) Az *Iffjú évek* című novella elemzésének célja tehát nem pusztán az anekdota „korszerűségének”, kifejezetten modern szövegszerkesztési eljárásban játszott szerepének hangsúlyozása, hanem hogy a Krúdy-pályakép újraértékeléséhez is új szempontokat adjon. Étel, szerelem – ez a két tematikus irányt jelölő kulcsszó valamilyen módon valamennyi további elemzésben szerephez jut: Kelemen Zoltán Krúdy és Cholnoky László írásmű-

vészetének kapcsolódásait is bemutató, a *Zöld ász* című írást elemző dolgozatában, s Kosztolánczy Tibor *Az Élet Álom* kötetről szóló tanulmányában egyaránt. Bednanics Gábor invenciózus elemzését azért emelem ki, mivel határozottan szakítani kíván a társadalomtörténeti-nosztalgikus, valamint a kulináris élvezeteket propagáló megközelítésekkel, s a nyelv és érzékelés összefüggéseit vizsgálva Angyalosi Gergelyhez hasonlóan ő is kitér a test ábrázolhatóságának problematikájára.

A mindössze egyetlen tanulmányt, Scheibner Tamás írását tartalmazó *Utóélet* című rész zárja a kötet. A többi, különböző irányú szövegelemzésekre alapozott írások után Scheibner a Krúdy halála után kialakult íróképpel, főként a Bednanics által társadalomtörténeti-nosztalgikusnak nevezett vonulatával, s a második világháború utáni Budapest újjáépítésének kérdésével foglalkozik. A tanulmány izgalmas recepciótörténeti adalékokkal szolgál Krúdy 1945 utáni befogadására, arra, hogy a kommunista kultúrpolitika változásának függvényében hogyan változott az író megítélése a hatalom részéről, s önmagában az sem érdektelen kérdés, hogy milyen tervek

születtek a háborúban lerombolt főváros újjáépítésére, s különösen is érdekesítő, hogy milyen tervei voltak a kommunista várostervezésnek a Vár funkcióváltására. Scheibner dolgozatában e két szál azonban időnként olyan messzire kanyarodik egymástól, hogy az összefüggések csak igen nehezen fedezhetők fel, ha egyáltalán felfedezhetők.

„Következésképpen ma is vállalni tudom egykori véleményemet [...]” (36); „Húsz évvel ezelőtt az ironikusan átalakított anekdota szubverzív potenciáljára hívtam fel a figyelmet Krúdy kapcsán. Összességében azonban ma is úgy látom [...]” (86–87). Kemény Gábor és Dobos István megjegyzései azért különösen tanulságosak, mert azt sugallják: az utóbbi két évtizedben sokkal inkább a kialakult konszenzusok s kevésbé a viták alakítják a Krúdy-recepciót. Ha a *Születésnap i ka-landok* címmel szerkesztett konferenciakötet, nem is kínál radikálisan új Krúdy-képet, ennek a termékeny diskurzusnak mindenképpen fontos dokumentuma.

Szénási Zoltán

tudományos munkatárs, MTA BTK ITI